

หลักอริยสัจ 4 กับการคลี่คลายความขัดแย้งรัสเซีย-ยูเครน

The Four Noble Truths and the Resolution of the Russia-Ukraine Conflict

พระไกรสร สุมน (กันมา)*

Phra Kaison Sumano (Kunma)

พระมหาสทธิธย์ สุทธิมน (ราชวงศ์)

Phramaha Sathit Sutemano (Ratchawong)

นักวิชาการอิสระ

Independent Scholar

วีรนุช พรหมจักร

Weeranuch Promjak

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง

Mahamakut Buddhist University, Sri Lanchang Campus

Corresponding author, e-mail: rockhop8899@gmail.com*

วันที่รับบทความ (Received): 18 มีนาคม 2569

วันที่แก้ไขบทความ (Revised): 3 เมษายน 2569

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted): 8 เมษายน 2569

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์รากเหง้าของปัญหาและเสนอแนวทางการคลี่คลายความขัดแย้งระหว่างรัสเซียกับยูเครน โดยประยุกต์ใช้หลักอริยสัจ 4 ในฐานะระเบียบวิธีคิดเชิงระบบผ่านการวิเคราะห์เอกสารและการตีความตามกรอบพุทธปรัชญา เพื่อหาทางออกให้แก่วิกฤตการณ์มวลมนุษยชาติที่ทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศกระแสหลักมักมุ่งเน้นเพียงมิติการคานอำนาจและผลประโยชน์แห่งชาติซึ่งยังไม่สามารถนำไปสู่สันติภาพที่ยั่งยืนได้จริง ผลการศึกษาพบว่า สงครามครั้งนี้มิใช่เพียงปรากฏการณ์ทางการเมืองการทหาร แต่คือสภาวะ “ทุกข์เชิงโครงสร้าง” (Structural Dukkha) ที่ซับซ้อนครอบคลุมทั้งความสูญเสียทางกายภาพ ภาวะล่มสลายทางเศรษฐกิจระดับโลก และความบีบคั้นทางจิตสังคมระดับสากล โดยมีรากเหง้าหรือ “สมุทัย” สำคัญที่ฝังลึกอยู่ในอกุศลมูล อันได้แก่ โลภะ (ความทะยานอยากในอำนาจ) โทสะ (ความพยาบาทมุ่งทำลายล้าง) และโมหะ (ความหลงผิดในข้อมูลและการโฆษณาชวนเชื่อ) ซึ่งถูกปรุงแต่งให้บานปลายด้วยปัจจัยธรรม (ตัณหา มานะ ทิฐิ) จนกลายเป็นเครื่องเน้นซ้ำที่ปิดกั้นโอกาสในการเจรจาสันติภาพสภาวะที่พึงประสงค์หรือ “นิโรธ” จึงมิใช่เพียงการหยุดยิง แต่คือการบรรลุถึงสภาวะนิปปัญะที่คู่ขัดแย้งสามารถก้าวพ้นจากการยึดติดในอัตลักษณ์เชิงอำนาจและอุดมการณ์ชาตินิยมสุดโต่ง เพื่อมองเห็นความเป็นจริงเรื่องความพึ่งพาอาศัยกัน (Interdependence) ตามหลักปัจจุสมุปบาทว่าความมั่นคงของรัฐหนึ่งสัมพันธ์กับความมั่นคงของรัฐอื่นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ องค์ความรู้ที่ได้รับจากการศึกษานี้ คือ นโยบายการทูตเชิงจริยธรรมที่ประยุกต์ศาสตร์ “มรรค” (Maggā) เป็นเข็มทิศในการปรับสัมมาทิฐิและสัมมาวาจาในระดับสากล เพื่อรื้อถอนโครงสร้างแห่งอกุศลธรรมและสถาปนาดุลยภาพแห่งสันติภาพที่ยั่งยืนและเป็นธรรม สำหรับบทสรุปเชิงปฏิบัติที่คนทั่วไปสามารถนำไปประยุกต์ใช้เพื่อคลี่คลายความขัดแย้งในชีวิตประจำวันได้นั้นชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการสื่อสารด้วยสติ โดยเริ่มต้นจากการเท่าทัน

ความคิดปรุงแต่งที่เกิดจากความโกรธและความลำเอียง (ปัญญจะ) การลดทอนอัตตาตัวตนเพื่อเปิดรับความเห็นที่ต่างออกไป และการใช้สุนทรียสนทนาที่ปราศจากวาทกรรมสร้างความเกลียดชัง เพื่อเปลี่ยนผ่านจากการเผชิญหน้าไปสู่การสร้างพื้นที่แห่งความเข้าใจร่วมกัน ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของสันติภาพ ที่ยั่งยืนจากระดับบุคคลสู่ระดับสังคมได้อย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืนสืบไป

คำสำคัญ: อริยสัจ 4; ความขัดแย้งรัสเซีย-ยูเครน; ปัญญาธรรม; พุทธสันติวิธี; คลี่คลายความขัดแย้ง

Abstract

This academic article aims to analyze the root causes and propose a strategic framework for conflict resolution in the Russia-Ukraine war by applying the Four Noble Truths (Ariya-Sacca) as a systematic analytical methodology. Utilizing documentary analysis and Buddhist philosophical interpretation, the study addresses the escalating global humanitarian crisis, where mainstream international relations theories primarily those centered on power politics and national strategic interests have proven insufficient in fostering genuine and sustainable peace. The findings reveal that the conflict is not merely a military phenomenon but represents a complex state of “Structural Dukkha” (Suffering), encompassing physical casualties, global economic collapse, and profound international socio-psychological distress. The root causes, or “Samudaya,” are deeply embedded in the Three Unwholesome Roots (Akusala-mula): Greed (Lobha), manifesting as a thirst for power and territorial hegemony; Hatred (Dosa), appearing as destructive vengeance; and Delusion (Moha), fueled by sophisticated disinformation and propaganda. These roots are compounded and prolonged by “Papanca” (Conceptual Proliferation), acting as a detrimental psychological and structural barrier to diplomatic dialogue. The desirable state, or “Nirodha” (Cessation), is identified not as a temporary military ceasefire, but as the attainment of “Nippapanca,” where conflicting parties transcend ego-driven identities and ultranationalist ideologies to recognize Global Interdependence. This realization, rooted in the principle of Dependent Origination (Paticcasamuppada), signifies that the security of one sovereign state is inextricably linked to the collective security of others. Consequently, this article contributes a novel perspective by proposing the “Magga” (Path) framework as an integrated ethical-diplomatic strategy. It recommends incorporating Right View (Samma Ditthi) and Right Speech (Samma Vaca) into international governance to deconstruct unwholesome power structures and establish a sustainable, just equilibrium of peace. For practical application, the study concludes that individuals can resolve interpersonal conflicts through “Mindful Communication.” This involves recognizing mental proliferations driven by anger and bias (Papanca), de-escalating the ego to embrace diverse perspectives, and engaging in aesthetic dialogue to transform confrontation into mutual understanding, establishing a foundation for sustainable peace from the individual to the societal level.

Keywords: Four Noble Truths; Russia-Ukraine Conflict; Papanca; Buddhist Peacebuilding; Conflict Resolution

บทนำ

สงครามระหว่างรัสเซียกับยูเครนซึ่งทวีความรุนแรงและยืดเยื้อมาตั้งแต่ปี 2022 ได้กลายเป็นวิกฤตการณ์ที่สร้างความสูญเสียอย่างมหาศาลทั้งในเชิงมนุษยธรรมและเสถียรภาพโลก รายงานจาก Human Rights Watch (2026) ระบุว่าในช่วงปี 2025 ที่ผ่านมา การโจมตีพลเรือนและการใช้ระเบิดในพื้นที่ชุมชนส่งผลให้ตัวเลขผู้เสียชีวิตและบาดเจ็บพุ่งสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ โดยในต้นปี 2026 คาดการณ์ว่ามีประชาชนชาวยูเครนกว่า 12.7 ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ 36 ของประชากรทั้งหมดที่ยังคงต้องการความช่วยเหลือทางมนุษยธรรมอย่างเร่งด่วน (United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs [OCHA], 2025) สภาวะความทุกข์ยาก (Dukkha) ที่แผ่ขยายนี้ไม่เพียงแต่กัดกินชีวิตของผู้คนในสมรภูมิ แต่ยังส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหารและพลังงานในระดับมหภาค ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเรื่อง “ความรุนแรงเชิงโครงสร้าง” (Structural Violence) ของ Galtung J. (1996) ที่ชี้ให้เห็นว่าผลกระทบของสงครามไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการสู้รบ แต่ยังรวมถึงการทำลายระบบนิเวศการอยู่รอดของมนุษย์ในระดับโลก แสดงให้เห็นว่าความขัดแย้งนี้ได้ก้าวข้ามขอบเขตของสงครามตัวแทนหรือการแย่งชิงดินแดน ไปสู่สภาวะวิกฤตของมวลมนุษยชาติที่ยากจะหาจุดจบด้วยวิถีทางเดิม

แม้ในมิติด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศจะมีการนำทฤษฎี สัจนิยม (Realism) ที่เน้นการแสวงหาอำนาจเพื่อความอยู่รอด (Mearsheimer, J.J., 2014) หรือ เสรีนิยม (Liberalism) ที่เน้นความร่วมมือผ่านสถาบันระหว่างประเทศ (Keohane & Nye, 2012) มาใช้ในการอธิบายและหาทางออก แต่กรอบแนวคิดเหล่านี้มักมุ่งเน้นไปที่ผลประโยชน์ของรัฐ (National Interests) และอำนาจเป็นหลัก ซึ่งอาจไม่สามารถเข้าถึงต้นตอทางจิตวิทยาและจริยธรรมที่แท้จริงของความขัดแย้งได้ Sharma (2025) ได้เสนอว่า การทำความเข้าใจความขัดแย้งในระดับโลกจำเป็นต้องพิจารณาถึง “รากเหง้าของอกุศล” อันได้แก่ ความโลภ ความโกรธ และความหลง (Greed, Hatred and Delusion) ซึ่งทำหน้าที่เป็นเหตุแห่งทุกข์ (Samudaya) ในเชิงโครงสร้างและจิตวิทยา พุทธปรัชญาการเมืองจึงเสนอทางเลือกใหม่ผ่านหลักอริยสัจ 4 (ส.ม. (ไทย) 19/1703/543) เพื่อวิเคราะห์พลวัตของอำนาจและการยึดติดในตัวตนของรัฐชาติ (Ego-centrism) ซึ่งเป็นอุปสรรคสำคัญในการเจรจาสันติภาพ โดยมองว่าหากปราศจากการตระหนักรู้ถึงเหตุแห่งปัญหาที่แท้จริง มาตรการทางการทูตหรือการคว่ำบาตรทางเศรษฐกิจก็อาจเป็นเพียงการแก้ปัญหาที่ปลายเหตุเท่านั้น

ผู้เขียนจึงมุ่งประยุกต์ใช้หลักอริยสัจ 4 ในฐานะกรอบแนวคิดเชิงวิเคราะห์ เพื่อคลี่คลายความซับซ้อนของความขัดแย้งรัสเซีย-ยูเครน โดยเริ่มต้นจากการระบุสภาวะความขัดแย้งในฐานะ “ทุกข์ (Dukkha)” ที่ต้องเผชิญหน้าตามความเป็นจริง การวิเคราะห์ “สมุทัย (Samudaya)” หรือสาเหตุลึกๆ ที่เกิดจากการขาดความตระหนักรู้ในความเชื่อมโยงถึงกัน (Interdependence) ของสังคมโลก (Nguyen, M.-C. et al., 2024) ตลอดจนการแสวงหา “นิโรธ (Nirodha)” หรือสภาวะสันติภาพเชิงบวก (Positive Peace) ที่เป็นไปได้ และ “มรรค (Maggā)” ซึ่งเป็นแนวทางปฏิบัติที่เน้นการเจรจาบนพื้นฐานของสัมมาทิฐิ และการเห็นอกเห็นใจเพื่อนมนุษย์ เพื่อชี้ให้เห็นว่าพุทธสันติวิธีมิใช่เพียงเรื่องของนามธรรมหรือระดับปัจเจกบุคคล แต่เป็นศาสตร์แห่งการบริหารจัดการความขัดแย้งที่สามารถนำมาปรับใช้เพื่อสร้างดุลยภาพใหม่ (New Equilibrium) ในเวทีภูมิรัฐศาสตร์โลกได้อย่างยั่งยืน (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2560)

จากความสำคัญของปัญหาความขัดแย้งที่ส่งผลกระทบเป็นวงกว้างนี้ ผู้เขียนจึงสนใจทำการศึกษาเรื่อง “หลักอริยสัจ 4 กับการคลี่คลายความขัดแย้งรัสเซีย-ยูเครน” เพื่อเสนอทางออกที่ก้าวพ้นไปจากกรอบการเมืองแบบชั่วอำนาจ โดยมุ่งหวังว่าผลจากการศึกษาครั้งนี้จะช่วยให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อประชาชน หน่วยงานภาครัฐ และองค์กรระหว่างประเทศ ในการนำข้อค้นพบไปปรับใช้เป็นแนว

ปฏิบัติเชิงนโยบายเพื่อคลี่คลายความขัดแย้ง ตั้งแต่ระดับโครงสร้างทางสังคมไปจนถึงระดับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศอย่างเป็นรูปธรรม

หลักอริยสัจ 4

อริยสัจ 4 เป็นหลักธรรมสำคัญที่สุดในพระพุทธศาสนา ที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ได้ต้นโพธิ์ เป็นความจริงอันประเสริฐ 4 ประการ ได้แก่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค (ส.ม. (ไทย) 19/1703/543) ที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ด้วยพระปัญญาอันยิ่ง ๓ วันเพ็ญเดือน 6 ได้ต้นพระศรีมหาโพธิ์ การเข้าใจในอริยสัจ 4 ถือเป็นหนทางไปสู่การดับทุกข์และบรรลุนิพพาน ซึ่งนักวิชาการได้ให้ความหมายเพิ่มเติมไว้อีกด้วยดังนี้

หลักอริยสัจ 4 ตามทัศนะของพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) (2546) ซึ่งนิยามหลักธรรมดังกล่าวในฐานะ “วิธีแห่งปัญญา หรือกระบวนการแก้ปัญหาตามเหตุและผล (Method of Problem Solving)” ที่มีความเป็นวิทยาศาสตร์สูง โดยประกอบด้วยความสัมพันธ์เชิงปัจจัย 2 คู่ คือ คู่ที่หนึ่งว่าด้วยสภาพปัญหาและเหตุปัจจัย (ทุกข์ และสมุทัย) และคู่ที่สองว่าด้วยเป้าหมายและวิถีทางสู่ความสำเร็จ (นิโรธ และมรรค) ซึ่งหัวใจสำคัญของแนวคิดนี้มีใช่เพียงการตระหนักถึงสภาวะบีบคั้น หรือความขัดแย้งที่ปรากฏเบื้องหน้า แต่คือการใช้ปัญญาในการ “กำหนดรู้” (ปริยญา) ถึงลักษณะของปัญหาอย่างรอบด้าน เพื่อนำไปสู่การ “ละ” (ปหานะ) หรือการจัดจรรจนกแห่งเหตุปัจจัยที่ทำให้ปัญหาดำรงอยู่ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างดุลยภาพใหม่ผ่านการลงมือปฏิบัติในทางสายกลางที่สอดคล้องกับกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ และสังคม การประยุกต์ใช้กรอบแนวคิดนี้กับความขัดแย้งระหว่างรัสเซีย-ยูเครน จึงมิใช่เพียงการระงับความรุนแรงในเชิงกายภาพ แต่เป็นการสืบค้นถึงมูลเหตุแห่งแรงผลักดันเชิงโครงสร้างและจิตวิทยา เพื่อแสวงหาหนทางสู่สันติภาพที่ยั่งยืน

พจนานุกรมฉบับเฉลิมพระเกียรติ (2551) ได้อธิบายความหมายของ “อริยสัจ 4” ว่าหมายถึงความจริงอันประเสริฐ หรือความจริงของพระอริยะ ซึ่งเป็นหลักธรรมสำคัญในพุทธศาสนาที่ว่าด้วยกระบวนการจัดการกับปัญหาอย่างเป็นระบบ ประกอบด้วยองค์ประกอบ 4 ประการ ได้แก่ ทุกข์: สภาวะบีบคั้นที่เกิดขึ้นจริง ทั้งในรูปของความขัดแย้ง ความบกพร่อง และสภาพที่ทนได้ยากซึ่งปราศจากแก่นสารที่เที่ยงแท้ สมุทัย: มูลเหตุสำคัญที่นำไปสู่การอุบัติขึ้นของสภาวะทุกข์หรือปัญหา นิโรธ: สภาวะแห่งการดับทุกข์ หรือการเข้าถึงความจริงของชีวิตที่นำไปสู่ความสงบ มรรค: แนวทางปฏิบัติเพื่อการพ้นทุกข์ผ่านหลักมรรคมงคล 8 หรือการดำเนินตามทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา) อันเป็นวิธีการเชิงรูปธรรมที่จะนำไปสู่การคลี่คลายปัญหาอย่างยั่งยืน

นอกจากนี้ วันดี เวทวงศ์กุล (2561) ในฐานงานวิจัยเชิงประยุกต์ ได้อธิบายเพิ่มเติมว่า อริยสัจ 4 สามารถใช้เป็นกรอบวิเคราะห์ปัญหาสมัยใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเริ่มจากการระบุปัญหา การวิเคราะห์สาเหตุ การกำหนดเป้าหมาย และการวางแนวทางแก้ไข ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพของหลักธรรมดังกล่าวในการประยุกต์ใช้กับประเด็นร่วมสมัย เช่น ปัญหาภาวะโลกร้อน และสามารถต่อยอดไปสู่การวิเคราะห์ความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างประเทศได้อย่างเป็นระบบและลึกซึ้ง

สรุป อริยสัจ 4 คือ ความจริงอันประเสริฐที่มีสภาวะเที่ยงแท้ไม่แปรผัน โดยในเชิงวิชาการถือเป็นระเบียบวิธีคิดเชิงปัญญาและกระบวนการแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบตามหลักเหตุและผลที่ประกอบด้วยความสัมพันธ์ 2 คู่ คือ คู่แห่งปัญหาที่ต้องกำหนดรู้ (ทุกข์) ร่วมกับการสืบค้นรากเหง้าของมูลเหตุทั้งในมิติเชิงโครงสร้างและจิตวิทยา (สมุทัย) กับคู่แห่งเป้าหมายที่พึงประสงค์ (นิโรธ) และแนวทางปฏิบัติเชิงรูปธรรมตามหลักทางสายกลาง (มรรค) เพื่อสร้างดุลยภาพใหม่ให้แก่สังคม ดังนั้น การประยุกต์ใช้อริยสัจ 4

ในความขัดแย้งรัสเซีย-ยูเครนจึงมิใช่เพียงการระงับเหตุรุนแรงชั่วคราว แต่เป็นการเข้าถึงสัจธรรม เพื่อแสวงหาหนทางสู่สันติภาพที่ยั่งยืนผ่านกระบวนการจัดการปัญหาที่ครบวงจรและเป็นวิทยาศาสตร์

บทความนี้ผู้เขียนมุ่งเสนอให้อริยสัจ 4 เป็น “ระเบียบวิธีคิดเชิงระบบ” ที่มีความเป็นวิทยาศาสตร์ เพื่อใช้สืบค้นรากเหง้าความขัดแย้งรัสเซีย-ยูเครนและเสนอทางออกที่เป็นธรรมผ่านทางสายกลาง โดยมองว่าสันติภาพที่ยั่งยืนจะเกิดขึ้นได้ต้องเริ่มจากการใช้ปัญญาเข้าใจความจริงของปัญหา มากกว่าแค่การหยุดยิงเชิงกายภาพ

แนวคิดความขัดแย้ง

ความขัดแย้ง (Conflict) เป็นกรอบความคิดทางวิชาการที่ใช้อธิบายสาเหตุ กระบวนการและผลลัพธ์ของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคล กลุ่ม หรือรัฐ โดยทั่วไปมองว่าความขัดแย้งเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดจากความแตกต่างด้านผลประโยชน์ อำนาจ ค่านิยมหรือการรับรู้ ซึ่งอาจนำไปสู่ทั้งการแข่งขัน การเผชิญหน้า หรือความรุนแรง แนวคิดสมัยใหม่ได้มองความขัดแย้งเป็นสิ่งที่เลวร้ายเสมอไป แต่เห็นว่าเป็นสภาวะธรรมชาติของสังคมที่สามารถนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาได้ หากมีการจัดการอย่างเหมาะสม โดยเฉพาะแนวคิดของ Johan Galtung (1996) ที่เสนอว่า ความขัดแย้งมีทั้งมิติของความรุนแรงทางตรง ทางโครงสร้าง และทางวัฒนธรรม ซึ่งช่วยให้เข้าใจรากลึกของปัญหาได้มากขึ้น ขณะที่แนวคิดสังคมนิยมทางการเมืองของ John J. Mearsheimer (2014) อธิบายว่าความขัดแย้งระหว่างรัฐเกิดจากการแสวงหาอำนาจและความมั่นคงในระบบระหว่างประเทศที่ไร้ศูนย์กลาง ดังนั้น การทำความเข้าใจแนวคิดความขัดแย้งจึงเป็นพื้นฐานสำคัญในการวิเคราะห์และแสวงหาแนวทางคลี่คลายปัญหาอย่างยั่งยืนทั้งในระดับบุคคลและระดับนานาชาติ

แนวคิดทางพุทธปรัชญา ความขัดแย้งถูกมองว่าเป็นสภาวะที่อุบัติขึ้นจากรากเหง้าของอกุศลมูล (อง.ทก. (ไทย) 20/72/291-292) อันได้แก่ ความโลภในการครอบครองทรัพยากร ความโกรธแค้นที่นำไปสู่การทำลายล้าง และความหลงผิดในข้อมูลข่าวสาร ซึ่งสภาวะเหล่านี้ถูกขับเคลื่อนให้บานปลายด้วยปญฺญจธรรม หรือกิเลสเครื่องเน้นซ้ำที่ทำให้ปัญหาซับซ้อน ได้แก่ ตัณหาในอำนาจแผ่ขยายอิทธิพลมานะในการถือตัวถือตนเชิงชาตินิยมที่มุ่งรักษาเกียรติภูมิของชาติ และทิฐิที่ยึดมั่นในชุดอุดมการณ์ทางการเมืองของตนอย่างสุดโต่ง (ขุ.ม. (บาลี) 29/74/157) โดยมีสาเหตุลึกที่สุด คือ การขาดความตระหนักในหลักปฏิจกสมฺมุบาท (ม.ม. (ไทย) 13/337/407, ส.ข. (ไทย) 25/1/1, ขุ.ป. (ไทย) 31/174/494, ขุ.อุ.อ. (ไทย) 44/59) หรือความเชื่อมโยงพึ่งพากันของมวลมนุษย์ส่งผลให้เกิดการแบ่งแยก “เราและเขา” อย่างเด็ดขาดจนมองข้ามความทุกข์ยากที่เกิดขึ้นร่วมกันในสังคมโลก

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2560) มองความขัดแย้งว่าเป็นผลพวงจากการขยายตัวของ “ปญฺญจธรรม 3” หรือกิเลสที่ทำให้ปัญหาลุกลามใหญ่โต อันประกอบด้วยตัณหา คือ ความต้องการครอบครองอำนาจและผลประโยชน์ มานะ คือ ความถือตัวตนเชิงชาตินิยมที่มุ่งรักษาเกียรติภูมิและอิทธิพล และทิฐิ คือ ความยึดติดในลัทธิอุดมการณ์ทางการเมืองของตนอย่างดั่งต้น ซึ่งการคลี่คลายความขัดแย้งในทัศนะของท่านไม่ได้หมายถึงเพียงการประนีประนอมผลประโยชน์ชั่วคราว แต่คือการใช้ปัญญาเปลี่ยนผ่านกระบวนการต้นจากการยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง ไปสู่การมองเห็นความสัมพันธ์ของเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องกันตามความเป็นจริง เพื่อสร้างสันติภาพที่ยั่งยืนบนพื้นฐานของความเข้าใจในธรรมหรือกฎเกณฑ์สากล

สรุป ความขัดแย้งเป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติที่เกิดจากความแตกต่างด้านผลประโยชน์และอำนาจ ซึ่งมักบานปลายจากโครงสร้างทางสังคมและการแสวงหาความมั่นคงของรัฐ ทว่าในเชิงพุทธปรัชญา

รากเหง้าของปัญหาเกิดจาก “ปัญญากรรม” หรือกิเลสที่ปรุงแต่งให้ปัญหาซับซ้อน ได้แก่ ตัณหาในอำนาจ มานะในชาตินิยม และทิฐิในอุดมการณ์ที่ยึดตนเองเป็นศูนย์กลางจนเกิดการแบ่งแยก “เรา-เขา” อย่างเด็ดขาด การคลี่คลายความขัดแย้งที่ยั่งยืนจึงมิใช่เพียงการตกลงผลประโยชน์ชั่วคราว แต่คือการใช้ปัญญาปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ให้มองเห็นความสัมพันธ์ของเหตุปัจจัยและความพึ่งพาอาศัยกันตามความเป็นจริง เพื่อสร้างสันติภาพที่ตั้งอยู่บนกฎเกณฑ์สากลและความเข้าใจในมวลมนุษยชาติร่วมกัน

บทความนี้ ความขัดแย้งถูกมองว่าเป็น “พลวัตแห่งทุกซ์เชิงโครงสร้าง” ที่ถูกขับเคลื่อนด้วยปัญญากรรม หรือกิเลสเครื่องเน้นซ้ำ ทั้งตัณหาในอำนาจ มานะในศักดิ์ศรีรัฐชาติ และทิฐิที่แบ่งแยกมวลมนุษย์ออกจากกัน จนบดบังความเป็นจริงแห่งการพึ่งพาอาศัยกันในเวทีโลก การคลี่คลายปัญหาในทัศนะของผู้เขียนจึงมิใช่เพียงการยุติความรุนแรงเชิงกายภาพชั่วคราว แต่คือการใช้ปัญญาตามกรอบอริยสัจ 4 เพื่อรื้อถอนรากเหง้าของวิกฤตการณ์และสร้างดุลยภาพแห่งสันติภาพที่ยั่งยืน

หลักอริยสัจ 4 กับบริบทความขัดแย้งรัสเซีย-ยูเครน

การประยุกต์ใช้หลักอริยสัจ 4 ในบริบทของความขัดแย้งระหว่างรัสเซียกับยูเครน ถือเป็นการเปลี่ยนผ่านจากหลักจริยธรรมเชิงนามธรรมไปสู่ “ระเบียบวิธีคิดเชิงระบบ” เพื่อทำความเข้าใจวิกฤตการณ์ภูมิรัฐศาสตร์ที่ซับซ้อนที่สุดในศตวรรษที่ 21 สงครามครั้งนี้มิได้เป็นเพียงการปะทะกันทางทหารเพื่อแย่งชิงดินแดน หรือทรัพยากรเท่านั้น แต่ยังเป็นสถานะที่สะท้อนถึงวิกฤตการณ์มวลมนุษยชาติที่เกี่ยวข้องกับโครงสร้างอำนาจ อัตลักษณ์ และอุดมการณ์อย่างแยกไม่ออก การนำกรอบอริยสัจ 4 มาวางทาบลงบนพลวัตของความขัดแย้งนี้ จึงช่วยให้สามารถจำแนกสถานะปัญหา สืบค้นถึงเหตุปัจจัยที่ซ่อนอยู่ภายใต้วาทกรรมทางการเมืองและเสนอแนวทางปฏิบัติที่มุ่งเน้นดุลยภาพแห่งสันติภาพอย่างยั่งยืน ดังรายละเอียดการวิเคราะห์ผ่านกระบวนการทางปัญญาตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

1. ทุกซ์ (สภาวะปัญหา) คือ สภาวะการณ์บีบคั้นและผลกระทบจากความขัดแย้งรัสเซีย-ยูเครน กล่าวคือสภาวะการณ์แห่งทุกซ์ในวิกฤตการณ์รัสเซีย-ยูเครนมิได้จำกัดเพียงความเจ็บปวดเชิงปัจเจก แต่คือสภาวะบีบคั้นเชิงโครงสร้างที่ทนได้ยากและปราศจากแก่นสารที่เที่ยงแท้ตามทัศนะของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) (2560) ซึ่งปรากฏชัดผ่านตัวเลขความสูญเสียในระดับมหภาค โดยข้อมูลในปี 2026 ระบุว่า มีผู้เสียชีวิตและบาดเจ็บรวมเกือบ 2 ล้านคน (Center for Strategic and International Studies [CSIS], 2026) ผนวกกับความเสียหายของโครงสร้างพื้นฐานในยูเครนที่มีมูลค่าสูงถึง 1.95 แสนล้านดอลลาร์สหรัฐ ส่งผลให้ประชากรส่วนใหญ่ต้องเผชิญกับภาวะความยากจนเฉียบพลัน (World Bank, 2026) นอกจากนี้ วิกฤตการณ์ดังกล่าวยังสร้าง “ทุกซ์ร่วม” แก่สังคมโลกผ่านภาวะความไม่มั่นคงทางอาหารและการขาดแคลนพลังงาน (United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs [OCHA], 2025) สภาวะความพร้อมและความไม่มั่นคงที่แผ่ขยายวงกว้างนี้ตอกย้ำให้เห็นว่าความขัดแย้งได้กลายเป็นปัจจัยบีบคั้นที่ทำลายดุลยภาพของมวลมนุษยชาติอย่างรุนแรงและยากแก่การฟื้นฟูตามสภาพการณ์ปกติ

2. สมุทัย (เหตุแห่งปัญหา) ชี้ให้เห็นว่าความขัดแย้งรัสเซีย-ยูเครนถูกขับเคลื่อนด้วย “อกุศลมูล 3” เป็นรากเหง้าหลักอันได้แก่ โลภะ (ความอยากครอบครองอำนาจและดินแดน) โทสะ (ความพยาบาทและมุ่งทำลายล้าง) และโมหะ (ความหลงผิดในอุดมการณ์และการโฆษณาชวนเชื่อ) ทว่าสิ่งที่ทำให้สงครามครั้งนี้ทวีความซับซ้อนและยืดเยื้อ คือ การขยายตัวของ “ปัญญากรรม 3” หรือกิเลสเครื่องเน้นซ้ำที่ปรุงแต่งปัญหาให้บานปลาย (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตโต), 2560) ซึ่งประกอบด้วยตัณหาในการแผ่ขยายอิทธิพลเหนือรัฐอื่น มานะ ในการถือตัวตนเชิงชาตินิยมที่ปิดกั้นการลดราวาคอก และทิฐิ ที่ยึดมั่นในลัทธิการเมืองของตนอย่างสุดโต่ง (Mearsheimer, J.J., 2014) การปรุงแต่งของปัญญากรรมเหล่านี้เองที่

เปลี่ยนความขัดแย้งจากระดับกายภาพไปสู่สงครามเชิงโครงสร้างและจิตวิทยาที่ยากจะยุติลงได้โดยง่าย (Nguyen, M.-C. et al., 2024)

3. นิโรธ (เป้าหมาย) คือ เป้าหมายในการเข้าถึงสภาวะที่ปราศจากการปรุงแต่งของปัญญาธรรม หรือที่เรียกว่า “นิปปัญจะ” (ความไม่มีเครื่องทำให้เนิ่นช้า) ซึ่งเป็นสภาวะที่คู่ขัดแย้งสามารถถอยถอน รากเหง้าแห่งอกุศลมูลออกไปได้ (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2560) นิโรธในบริบทนี้ จึงมิใช่เพียงการหยุดยั้งชั่วคราว แต่คือการบรรลุถึงสภาวะ “สันติภาพเชิงบวก” (Positive Peace) ที่ทุกฝ่าย ก้าวข้ามการยึดติดในอัตลักษณ์และอำนาจ (Non-self) ไปสู่การยอมรับความจริงเรื่องความพึ่งพาอาศัยกัน (Galtung, J., 1996) เป้าหมายที่พึงประสงค์ คือ ระเบียบโลกใหม่ที่ตั้งอยู่บนความมั่นคงร่วมกัน (Common Security) ที่ปราศจากแรงขับของความโลภ ความโกรธ และความหลงผิดซึ่งจะนำไปสู่การดับทุกข์ เชิงโครงสร้างอย่างแท้จริง

4. มรรค (แนวทางแก้ไข) คือ พุทธสันติวิธีและแนวทางปฏิบัติเพื่อการคลี่คลายความขัดแย้ง สำหรับการดำเนินตามแนวทางมรรค บทความนี้มุ่งเสนอการใช้ยุทธศาสตร์ “มรรคมืองค์ 8” (ที.ส. (ไทย) 9/393/164) เป็นเครื่องมือเชิงรูปธรรมในการปรับคุณภาพทางการเมืองและจิตวิทยาเพื่อดับเหตุแห่ง สงคราม โดยเริ่มจากการสร้าง “สัมมาทิฐิ” หรือการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์จากการเอาตนเองเป็น ศูนย์กลางไปสู่การมองเห็นความสัมพันธ์ของเหตุปัจจัยตามความเป็นจริง (Objectivity) และใช้ “สัมมาวาจา” ในการสร้างพื้นที่แห่งสุนทรียสนทนาทางการทูตที่ปราศจากวาทกรรมเกลียดชังเพื่อสร้างความไว้วางใจร่วมกัน (Nguyen, M.-C. et al., 2024) กระบวนการนี้ยังต้องอาศัยความเพียรพยายามที่ ต่อเนื่อง (สัมมาวายามะ) และความตั้งมั่นในเป้าหมายแห่งสันติภาพที่ไม่หวั่นไหวต่อแรงกดดันเชิงอำนาจนิยม การประยุกต์ใช้มรรคจึงเป็นการบูรณาการหลักทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา) เข้ากับกลไกความสัมพันธ์ ระหว่างประเทศเพื่อรื้อถอนโครงสร้างแห่งอกุศลธรรมและสถาปนาสันติภาพที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของ ความเข้าใจและความเป็นธรรมอย่างแท้จริง (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2560)

จากการวิเคราะห์ความขัดแย้งผ่านกระบวนการอริยสัจ 4 ทั้งหมดนี้ จะเห็นได้ว่าปัญหา ในยูเครนมิใช่เพียงสภาวะความสูญเสียเชิงประจักษ์ (ทุกข์) แต่มีรากเหง้าจากการสะสมของกิเลส เชิงโครงสร้าง (สมุทัย) การกำหนดเป้าหมายสันติภาพที่ชัดเจน (นิโรธ) และการใช้พุทธสันติวิธี (มรรค) จึงเป็นแนวทางเชิงบูรณาการที่มุ่งปรับคุณภาพทั้งในระดับจิตใจและโครงสร้างอำนาจ เพื่อนำไปสู่การ คลี่คลาย วิฤตการณ์อย่างเป็นระบบและยั่งยืน

บทสรุป

จากการวิเคราะห์ความขัดแย้งรัสเซีย-ยูเครนผ่านเลนส์อริยสัจ 4 สามารถสรุปได้ว่า วิฤตการณ์ครั้งนี้มิได้เป็นเพียงปัญหาการแย่งชิงอธิปไตยเหนือดินแดนตามทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่าง ประเทศกระแสหลักเท่านั้น แต่คือสภาวะวิฤตที่สะท้อนถึง “ทุกข์เชิงโครงสร้าง” ที่มีรากเหง้ามาจาก อกุศลธรรมและความพร่องของระบบความมั่นคงโลกโดยมีสมุทัย หรือเหตุแห่งปัญหาที่สำคัญ คือ การขับเคลื่อนด้วยโลภะในอำนาจ โทสะในความรุนแรง และโมหะในการแบ่งแยกมวลมนุษยออกจากกัน ซึ่งกิเลสเหล่านี้ถูกปรุงแต่งให้บานปลายด้วยปัญญาธรรมจนยากจะเยียวยา การคลี่คลายปัญหาจึงต้องเริ่ม จากการกำหนดเป้าหมายเชิงนิโรธที่มุ่งเน้นสภาวะนิปปัญจะหรือการสลัดทิ้งเครื่องเนิ่นช้าที่บดบังความ จริงเรื่องความพึ่งพาอาศัยกันของสังคมโลก การประยุกต์ใช้มรรคมืองค์ 8 ในฐานะทางสายกลางจึงเป็น ยุทธศาสตร์สำคัญที่ช่วยเปลี่ยนผ่านกระบวนทัศน์จากการมุ่งเอาชนะเชิงอำนาจไปสู่การสร้างดุลยภาพ แห่งสันติภาพที่ยั่งยืนผ่านกระบวนการทางปัญญาอย่างแท้จริง

องค์ความรู้ที่ได้

องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้ คือ การบูรณาการหลักอริยสัจ 4 ในฐานะ “ระเบียบวิธีคิดเชิงปัญญา” เพื่อวิเคราะห์และคลี่คลายความขัดแย้งรัสเซีย-ยูเครน ซึ่งก้าวพ้นจากกรอบความคิดทางรัฐศาสตร์กระแสหลักที่เน้นเพียงมิติเชิงอำนาจและผลประโยชน์ โดยผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่ารากเหง้าของสงครามถูกขับเคลื่อนด้วยพลวัตของ อกุศลมูล (โลภะ โทสะ โมหะ) ร่วมกับปัจจัยธรรม (ตัณหา มานะ ทิฐิ) ซึ่งทำหน้าที่เป็นกลไกเครื่องปรุงแต่งที่ทำให้ปัญหาบานปลายและยืดเยื้อจนกลายเป็นทุกข์เชิงโครงสร้างระดับสากล การเข้าถึงสันติภาพที่ยั่งยืนจึงต้องอาศัยสภาวะ “นิปปัญจะ” หรือสภาวะที่ปราศจากเครื่องปรุงแต่งทางความคิด เพื่อลดละตัวตนและอัตลักษณ์เชิงอุดมการณ์อันจะนำไปสู่การมองเห็นความเป็นจริงตามหลักปฏิจจนุปบาท ว่ามวลมนุษยชาติต่างพึ่งพาอาศัยกัน องค์ความรู้จึงนำเสนอการประยุกต์ใช้มรรคมืด 8 ในฐานะยุทธศาสตร์ทางการทูตเชิงจริยธรรมที่มุ่งปรับดุลยภาพทั้งในระดับจิตภาวะและโครงสร้างอำนาจ เพื่อสถาปนาสันติภาพเชิงบวกที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความมั่นคงร่วมกัน (Common Security) อย่างเป็นรูปธรรมในเวทีโลก ดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 1 แบบจำลองการประยุกต์หลักอริยสัจ 4 ในการคลี่คลายความขัดแย้งรัสเซีย-ยูเครน

บรรณานุกรม

- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2546). *พุทธธรรม (ฉบับปรับปรุงขยาย)*. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2551). *พจนานุกรมฉบับเฉลิมพระเกียรติ*. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.
- วันดี เวทาคกุล. (2561). *การศึกษาเชิงวิเคราะห์การประยุกต์หลักธรรมอริยสัจ 4 ของพุทธศาสนาเพื่อการแก้ปัญหาภาวะโลกร้อน*. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://shorturl.asia/HCJSO> [17 มีนาคม 2569].
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2560). *พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยาย*. พิมพ์ครั้งที่ 52. กรุงเทพฯ: มูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพ.

- Center for Strategic and International Studies [CSIS]. (2026). *Russia's grinding war in Ukraine*. [Online]. Retrieved from: <https://www.csis.org/analysis/russias-grinding-war-ukraine> [17 March 2026].
- Galtung, J. (1996). *Peace by peaceful means: Peace and conflict, development and civilization*. London: Sage Publications.
- Human Rights Watch. (2026). *World report 2026: Ukraine*. [Online]. Retrieved from: <https://www.hrw.org/world-report/2026/country-chapters/ukraine> [17 March 2026].
- Keohane, R.O., & Nye, J.S. (2012). *Power and interdependence*. 4th ed. Longman.
- Mearsheimer, J.J. (2014). Why the Ukraine crisis is the West's fault: The liberal delusions that provoked Putin. *Foreign Affairs*, 93(5): 77–89.
- Nguyen, M.-C., et al. (2024). Mindfulness approach and the redefined analysis model of conflict: The case study of the Ukraine conflict. *Societies*, 13(11), 564. [Online]. Retrieved from: <https://shorturl.asia/dkVpC> [17 March 2026].
- Sharma, D. V. (2025). The impact of Buddhist philosophy on global peace-building efforts. *Bodhi Path*, 29, 17-23. [Online]. Retrieved from: <https://bodhi-path.com/index.php/Journal/article/view/184/128> [17 March 2026].
- United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA). (2025). *Ukraine: Situation report, August 2025*. [Online]. Retrieved from: <https://shorturl.asia/u6AEJ> [17 March 2026].
- World Bank. (2026). *Updated Ukraine recovery and reconstruction needs assessment released*. [Online]. Retrieved from: <https://shorturl.asia/TlajL> [17 March 2026].